

KASB KASALLIKLARI

Tojiboyeva Zarnigor Furqatovna

Xo'jaobod tuman politexnikumi

maxsus fan o'qituvchisi.

Annotatsiya: Kasb kasalliklari - yomon mehnat sharoitlari va kasbga aloqador zararlarning organizmga ta'siri natijasida paydo bo'ladigan kasalliklar. Kasb kasalliklarining kechishi unga sabab bo'lgan zararli omillarning o'ziga xosligi, kuchi, davomiyligi va ularning birgalikdagi ta'siriga bog'liq.

Kalit so'zlar: karlik, vibratsiya kasalligi, nur kasalligi, kesson kasalligi, balandlik kasalligi.

Kasb kasalliklari - yomon mehnat sharoitlari va kasbga aloqador zararlarning organizmga ta'siri natijasida paydo bo'ladigan kasalliklar. Kasb kasalliklarining kechishi unga sabab bo'lgan zararli omillarning o'ziga xosligi, kuchi, davomiyligi va ularning birgalikdagi ta'siriga bog'liq. Kasb kasalliklarining zararli omillarini hisobga olgan holda belgilanadi. Kasb kasalliklarining fizik (kasbga aloqador karlik, vibratsiya kasalligi, nur kasalligi, kesson kasalligi, balandlik kasalligi va boshqalar), biologik (infeksion va parazitlar kasalliklari: brutsellyoz, kuydirgi) va kimyoviy omillar ta'sirida (qarang Zaharlanish), ba'zi changlar uzoq vaqt nafasga olinganda (pnevmonioz, bronxit va boshqalar), shuningdek, jismoniy zo'rriqanda yoki shikastlanganda (nevrit, bursit) vujudga keladigan turlari farq qilinadi. Kasb kasalliklarining kelib chiqishiga organizmning o'ta toliqishi va kasallikka qarshi kurasha olish faoliyatining pasayishi ham sabab bo'ladi. O'zbekistonda kasb kasalliklarining ro'yxati va tegishli tavsiyanomalar O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Kasb kasalliklarini oldini olish, davolash, mehnat muhofazasini tashkil qilish ishlari bilan O'zbekiston Sanitariya, gigiyena va kasb kasalliklari ilmiy tadqiqot instituti shug'ullanadi.

Toksiko-kimyoviy omillar ta'sirida paydo bo'ladigan kasalliklar.

O'tkir, surunkali zaharlanishlar va ularning asoratlari, bular a'zolari va tizimlarni alohida yoki birgalikda zararlantiradi.

Nafas a'zolarining toksik zararlanishi: rinofaringolaringit, eroziya, burun to'sig'ining teshilishi, traxeit, bronxit, pnevmoskleroz va boshqalar:

- toksik kamqonlik (anemiya);
- toksik hepatit;
- toksik nefropatiya;

- asab tizimining toksik zararlanishi: polinevropatiya, nevrozga o'xshash holatlar, ensefalopatiya;

- ko'zning toksik zararlanishi: katarakta;

- kon'yuktivit, keratokon'yuktivit;

- suyakning toksik zararlanishi: osteoporoz, osteoskleroz, jag` suyaklari nekrozi.

Kimyoviy moddalar: xom ashyo, oraliq, qo'shimcha va oxirgi mahsulotlar.

Azot kislotasi oksidi, ammiak oksidlari, izotsianatlar, kremniy-organik birikmalar, oltingugurt va uning birikmalari, selen, formaldegid, ftalat angidrid, xlor va uning birikmalari, xrom va uning birikmalari va h.k.

Aromatik qator amino, nitro va xlor birikmalari, benzol va uning hosilalari, benzol gomologlari, geksametilendiamin, pestitsidlar (xlororganik), qo'rg'oshin va uning noorganik birikmalari va boshqalar.

Aromatik qator amino- va nitro- birikmalari: benzol va uning hosilalari (stiro), karbon suvlarining galoid hosilalari, gidrazin va uning birikmalari: pestitsidlar (xlororganik birikmalar, fosfor va uning birikmalari, ftor va uning birikmalari).

Beta-naftol: kadmiy, uglerod IV-xlorid

Aromatik katorning amino-, nitro- va xlor birikmalari, geksametilendiamen, benzol va uning hosilalari (benzol va uning gomologlari), karbon suvlarning galoid hosilalari, gidrazin va uning birikmalari, marganets, serouglerod, tetraetilqo'rg'oshin va ko'pgina boshqa birikmalar.

Trinitrotoluol.

Azot kislota, ammiak, azot oksidlari, izotsionatlar,

Sanoatning turli tarmoqlarida, qurilishda, qishloq xo'jaligida, transportda, xizmat ko'rsatish sohasida toksik ta'sir ko'rsatadigan kimyoviy moddalarni olish, qayta ishlash oltingugurt va uning birikmalari, formaldegid, ftor va uning birikmalari, xlor va uning birikmalari va boshqalar.

Sariq fosfor va uning birikmalari, ftor va uning birikmalari.

Teri kasalliklari: epidermoz, kontakt dermatit, fotodermatit, onixiya, paranixiya, toksik melanodermiya, yog'li follikulitlar, ekzema.

Neft va uning qayta haydash mahsulotlari (benzin, kerosin, surtma moylar, krezol, lizol, gidron, mazut, asfalt va uning distillatlari) xlorlangan naftalinlar, kislotalar, ishqorlar, organik erituvchilar, gidrosulfit, xlorli ohak, og'ir metall tuzlari, mishyak, surma birikmalari, formalin, yelim va boshqalar.

Kimyo, neftni qayta ishlash, mashinosozlik, metallurgiya, yog'ochni ishlash, teri xom ashyosi, charm, oziq-ovqat sanoati korxonalari; neft tashuvchi kemalarni tozalash; qurilish, mebel yasash korxonalari, shaxtalar quruvchilari va boshqalar.

Metallardan paydo bo'ladigan isitma, ftoroplastdan kelib chiqadigan (teflondan) isitma:

- allergik kasalliklar;

- o'smalar.

Rangli metallar (rux, kumush, nikel, surma va boshqa)ning bug'lanish aerzollari, ikkilamchi polimerizatsiya (ftoroplast) aerzollari.

Rangli metallar, plastik massalar (ftoroplastlar)ni ishlab chiqarish va ularni qayta ishlash, rangli metallardan yasalgan materiallarni ishlash.

Sanoat aerzollari va changlardan keltirib chiqaradigan kasalliklar.

Tog`-kon va ko`mir sanoati.

Pnevmoniozlar: silikoz, silikatoz, silikotuberkulyoz, metallokoniozlar, karboniozlar, aralash changdan paydo bo`ladigan pnevmoniozlar, plastmassalar changidan yuzaga keladigan pnevmoniozlar.

Ozod va bog`langan holda bo`lgan kremniy (II) oksidini, tarkibida ko`mir tutgan chang (ko`mir, koks, grafit va boshq.) aralash chang: metallar changi va ularning oksidlarini, shu jumladan, payvandlovchi aerzol; organik va sun'iy mineral tolalar, plastmassalar changidan uzoq vaqt nafas olish.

Konlarda, shaxtalarda, boyituvchi va oxiriga yetkazuvchi fabrikalardagi ishlar: ruda jismlari tutmagan xom ashyo va materiallarni tashish va ularga ishlov berish, asbest va boshqa silikatlar, shag`al va h.k.ni tashish va ularni ishlash, asbestotsement va tarkibida asbest saqlovchi materiallar (trubalar, shifer, panellar, taxtalar, fraksion, to`qimachilik ashyolari va boshq.)ni ishlab chiqarish; yong`inga chidamli va abrazivlar ishlab chiqarish va ularni qo`llash, koks, qurum, grafitlar ishlab chiqarish va ularni ishlatish; metallurgiya va quyish sanoati. Mashinosozlik: metallga ishlov berish; payvandlash ishlari; sepiladigan materiallarni yanchish; chang chiqadigan ishlarga aloqador boshqa ishlar va plastmassalar ishlab chiqarish, ularni ishlash.

Bissinoz.

Ekinlar (paxta, zig`ir)ning turli changlaridan uzoq vaqt nafas olish.

Paxta, zig`irni to`qimachilik korxonalarida qayta ishlash.

Surunkali bronxit (changli, toksik omillar, noqulay ob-havo omillari bilan birga).

Yuqorida nomi zikr etilgan changlarning barcha xillarini, shuningdek o`simlik va hayvonlardan kelib chiqadigan organik chang (un, don, soch, jun, tamaki, qog`oz, shakar va boshqalar)dan uzoq muddat davomida nafas olish. Bir vaqtning o`zida chang va kimyoviy omil (qo`zg`atuvchi moddalar, o`ziyurar tog` mashinalarning is gazi komponentlari va boshqalar)ning salbiy ta'sir etishi.

Nevrozlar.

Ruhiy kasalliklarga chalingan bemorlarni bevosita uzoq vaqt parvarish qilish.

Tibbiy xodimlarning ruhiy xastaliklar shifoxonalarida ishlashi, shu jumladan, ruhiy xastaliklarga uchragan bolalarga qaraydigan maxsus maktablarning o`qituvchilari va xodimlari.

Ish vaqtida kontaktda bo'ladigan xodimlardagi kuzatiladigan infeksiyalarga aloqador yuqumli va parazit xastaliklar; sil, brutsellyoz, kuydirgi, kana ensefaliti, ornitoz, sut sog'uvchilar qo'lidagi tugunlar, toksoplazmoz, virusli gepatit, teri mikozlari, Rozenbax erizipeloidi, qichima, zaxm va boshqalar.

Infitsirlangan material, yuqtirilgan yuqumli bemorlar yoki kasallik tarqatuvchi, kasal hayvonlar, hayvonot yoki o'simlik mahsulotlari (teri, jun, ot yungi, go'sht, xom ashyo, don, paxta va boshq.) bilan kontaktda bo'lish; kemiruvchilar, urug' sepilgan tuproq, yerto'la sharoitlarida kontaktda bo'lish.

Yuqumli kasalliklar shifoxonalarida ishlash, veterinariya xizmati, silga qarshi kasalxonalarida ishlash, mikrobiologiya laboratoriyalarida ishlash, chorvachilik xo'jaliklarida, vrachlik uchastkalarida, qushxonalar, konditer va konserva fabrikalarida va zavodlarida ishlash; teri va mo'yna xom ashyosiga ishlov berish, kemalarda baliq ovlash, baliq sanoati korxonalarida ishlash; o'rmonlar sharoitlarida, konlarda ishlash va boshq.

Teri va shilliq pardalar disbakteriozi, kandidomikozi, visseral kandidoz.

Antibiotiklar, protsudent zamburug'lar, oksil vitamin konsentratlari (OVK), ozuqa achitqilari, kombikormlar.

Mikrobiologiyaning turli tarmoqlarida ishlash; 3-ustunda ko'rsatilgan moddalarni tibbiyot sanoati korxonalarida, dorixona muassasalari va boshqa muassasalarda tibbiy amaliyotda qo'llash.

Allergik kasalliklar: kon'yunktivit, rinit, rinofaringit, rinofaringolaringit, rinosinusit, bronxial astma, astmatik bronxit, ekzogen alveolit, dermatit, ekzema, toksikodermatit, Kvinke shishi, eshak yemi, anafilaktik shok, toksikoallergik gepatit, markaziy va periferik asab tizimi zararlanishlari va boshqalar.

Allergenlar - kimyoviy moddalar, sintetik polimerlar, smolalar, laklar, bo'yoqlar, yuvuvchi moddalar; metall va uning birikmalari (xrom, nikel, kobalt, marganets, beriliy, platina,

Sanoatning turli tarmoqlari (kimyo, kimyo-farmatsevtika korxonalarini), qurilish, yog'ochga ishlov berish sanoati, mashinasozlik, to'qimachilik, yung cho'tka, mo'yna tayyorlash korxonalarini, kombikormlar, oksil vitamin konsentratlarini sirkoniy, kumush, oltin va boshqalar), formaldegid, epixlordegin, skipidar va efir moylari, xloramin, ftalmalein angidridi, geksametillendiamin, xlorbenzol, sianitlar, moylovchilar, kantaks, tiuram; niazon D, xlorlangan naftalinlar, furanlar, akrilonitril, aminlar, etilleniminlar, pestitsidlar va boshq. Dori preparatlari: vitaminlar, antibiotiklar, novokain, neyroleptiklar, brom, furatsillin qatori preparatlari, sulfanilamid preparatlari va boshq., biologik tabiatli moddalar: zardoblar, vaksinalar, gormonlar, fermentli preparatlar, mikroblar, zamburug' kulturalari, oksil-vitaminli konsentratlar, kombikormlar (omuxta ozuqalar), ekskretlar, hasharotlar ekskretlari va zaharlari, ilonlar, gelmintlarning ekskretlari va zaharlari:

- o'simlik va hayvonot changlari (don, un, yog'och, jun, yung, pat, soch, ipak, paxta, tamaki, choy, o'simliklar changi) va boshq.

dinitro ishlab chiqarish, qishloq xo'jaligi, (parrandaxonalar, fermalar, pestitsidlar bilan ishlash va boshq.); transport; maishiy xizmat ko'rsatish korxonalarida ishlash (kiyim tozalash, sartaroshxonalar, kirxonalar va boshq.); tibbiyot va dorixona muassasalarida (laboratoriyalarda, sanoat korxonalarida va boshq.), vivariylarda ishlash.

O'smalar:

a) teri o'smalari (giperkeratozlar, epiteliomalar, papillomalar, rak, leykokeratozlar);

b) og'iz bo'shlig'i va nafas a'zolari o'smalari;

v) jigar o'smalari;

g) me'da raki;

d) leykozlar;

e) siydik pufagi o'smalari (papillomalar, rak);

j) suyak o'smalari.

Toshko'mir, neft, qotishmalarni qayta haydash mahsulotlari (smola, pek, afenatren, antratsen, fenatren, aminoantratsen moy azobirikmalar hosilalari; gudron, parafin va boshq.) ionlashtiruvchi nurlar (rentgen, gamma nurlar va boshq.) ta'sir ko'rsatishi.

Nikel, xrom, mishyak, toshko'mir smolalarining birikmalari; asbest, asfalt, uglevodorodlar bilan adsorbirlangan radioaktiv ruda va changda nafas olish.

Plutoni, toriy, poloniy (jigar to'qimasiga trop moddalar: vinillorid, radioaktiv moddalar bilan uzoq muddat kontaktda bo'lish).

Kasb kasalliklari ro'yxatini qo'llashga doir:

YO'RIQNOMA

1. Kasb kasalligiga tashhis qo'yishda, bajariladigan ishlar yoki uning kasbga aloqadorligida, ishga qobiliyatlilik ekspertizasida, tibbiy va mehnat salomatlikni tiklash masalalarini hal etishda, shuningdek xodimlar sog'lig'iga yetkazilgan zararni korxonalar va tashkilotlar tomonidan qoplashga aloqador masalalarni ko'rib chiqishda kasb kasalliklari ro'yxati asosiy hujjat hisoblanadi.

2. Ro'yxatga faqatgina noxush ishlab chiqarish omillari (pnevmokoniozlar, tebranish kasalligi, zaharlanish va boshq.) ta'sir ko'rsatishi tufayli kelib chiqadigan kasb kasalliklari, shuningdek muayyan noxush ishlab chiqarish omili - kasb omili ta'sir ko'rsatishiga aloqador ekanligi va organizmda xuddi shunday o'zgarishlar (bronxit, allergik kasalliklar, katarakta va boshqalar)ning rosmi ta'siri keltirib chiqargan boshqa xastaliklar kiritilgan.

3. Mazkur xastalik kasbga aloqador ekanligi to'g'risidagi masalani hal etishda tegishli hujjatlar bilan tasdiqlangan kasallik klinik kechishi shaklining tavsifini,

etiologik omil va bajariladigan ishlar turini, staj, muayyan ishlab chiqarishdagi konkret mehnat sanitariya-gigiyena sharoitlarini hisobga olish zarur. Ish joylari kimyoviy moddalardan ifloslanmaganligi maxsus tekshiruv usullari va yetarli miqdorda o'tkazilgan sinovlar bilan isbotlangan bo'lishi lozim. Agar ishlab chiqarish muhiti va noxush ishlab chiqarish omillari darajasi mutlaqo tekshirilmagan bo'lsa, bu hol kasb kasalligi tashhisini aniqlash uchun to'sqinlik qilmaydi. Bunday hollarda kasb kasalligining klinik belgilari yaqqol ifodalangan bo'lsa, dinamikada kasallikning zo'rayishi kuzatilsa va uzoq ish staji bo'lganda kasb kasalligining tashhisini qo'yish mumkin. Shuni hisobga olish kerakki, mazkur hujjatda bajariladigan ishlar va korxonalar, shuningdek kasallikni keltirib chiqaruvchi etiologik omillarning faqatgina taxminiy ro'yxati keltirilgan xolos.

4. Klinik-ekspertlik xulosa chiqarishga, shuningdek kasb kasalliklarining erta va ancha vaqt o'tgandan keyin ro'y beradigan asoratlari (masalan, uglerod oksiddan zaharlangandan keyin yuz beradigan markaziy asab tizimining barqaror organik o'zgarishlari) ham kasb kasalliklari qatoriga kiradi, zararli omil (masalan: kechki silikoz, siydik pufagi papillomasi va boshqalar) bilan muloqot to'xtatilgach, ancha vaqt o'tgandan so'ng kasb kasalligi rivojlanish ehtimoli borligini ham hisobga olish zarur, kasb kasalligi ro'y bergan sharoitda (masalan, pnevmokonioz va chang tufayli rivojlangan o'pka raki) paydo bo'lgan xastaliklar ham kasb kasalliklari jumlasidandir, bu esa bronxlar shillig'ida bir xil gistologik o'zgarishlar (odatda, yassi hujayrali rak rivojlanishi bilan yuz beradigan displaziya elementlari bo'lgan tarqoq metaplaziya) borligi bilan tasdiqlanadi. Kasb kasalligining regressiyasi kuzatilsa ham (masalan, o'tkir va surunkali zaharlanishlar, vibratsion kasalligi, teri kasalliklari, allergik xastaliklar va boshqalar) ishchini avvalgi o'z ishiga qaytarish mumkin emas va uni boshqa kasbga o'rgatish tavsiya qilish zarur.

5. Agar ro'yxatda ko'rsatib o'tilgan kasb kasalligi kasbga daxli bo'lmagan xastalikni kuchaytirib, turg'un mehnat qobiliyatini yo'qotishga olib kelsa, ishga qobiliyatsizlik sababi kasbga aloqador deb hisoblanishi lozim.

6. O'tkir kasb kasalligi tashhisi (zaharlanishlar) tegishli SESdagi profpatologiya bo'yicha mutaxassis va mehnat gigiyenasi bo'yicha vrach bilan albatta maslahatlashgandan keyin, har qanday davolash-muhofaza muassasasining vrachi tomonidan qo'yilishi mumkin. O'tkir kasb kasalligi (zaharlanish) to'satdan paydo bo'ladi, u kimyoviy moddalardan ish maydonidagi havoda nisbatan yuqori konsentratsiyasi va boshqa noxush omillar bir marta (ko'p deganda bir ish smenasida) ta'sir o'tkazgandan so'ng yuzaga keladi. Yuqumli kasalliklar sababli paydo bo'lgan (virusli gepatit, brutsellyoz, kuydirgi, oziq-ovqat ensefaliti va boshqalar) kasallikning bemor kasbiga aloqadorligini aniqlash zararlanish o'chog'ida yuqumli xastalik hodisasining epidemiologiyasining tekshiruvini o'tkazayotgan hududiy SES vrach epidemiologi tomonidan amalga oshiradi.

7. Surunkali kasb kasalligi (zaharlanish) tashhisini 2-TOSHDavTI kasb kasalliklari kafedrası va Sanitariya, gigiyena va kasb kasalliklari Ilmiy tekshirish instituti qoshidagi vrachlik konsultativ komissiyasi qo'yishga haqli hisoblanadi. Zararli ishlab chiqarish-kasb omillarining uzoq muddat ta'sir o'tkazishi natijasida paydo bo'lgan xastaliklar surunkali kasb kasalliklari qatoriga kiradi. Kasb kasalligini belgilashda tashhisdan keyin (qavs ichida) zararlanishning asosiy belgilarini va zararlangan a'zolar funksional faoliyatining buzilish darajasini ko'rsatish kerak.

8. Tibbiy-mehnat ekspertizasi amaliyotida shuni hisobga olish kerakki, kasallik kasb kasalligi ekanligining tan olinishida hamma vaqtda ham mehnat qobiliyati buzilishi shart emas. Kasb kasalliklari va zaharlanishlarning boshlang'ich shakllarida ishlash qobiliyati haqidagi xulosa faqat ayni muayyan ishlab chiqarish sharoitlarida ishni to'xtatish haqida tavsiya berish va malaka hamda ish haqini kamaytirmasdan oqilona zararsiz sharoitli ishga joylashtirishdan iborat bo'lishi mumkin. Kasb kasalligi bo'yicha nogironlik guruhini belgilash huquqi va ishlash qobiliyatining necha foiz yo'qotilganligini aniqlash tibbiy-mehnat ekspertizasi komissiyalari zimmasiga yuklatilgan.

9. Kasb kasalligi borligini aniqlash va kasb kasalliklari ro'yxatidan to'g'ri foydalanishni nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi sanitariya, gigiyena va kasb kasalliklari ilmiy-tekshirish instituti va 2-TOSHDavTI klinikasi qoshidagi vrachlik-konsultativ komissiyasi va Sog'liqni saqlash vazirligi zimmasiga yuklatiladi.

Internet saytlari ro'yxatlar

1. www.med.uz
2. www.lex.uz
3. www.wikipedia.uz
4. www.medicum.ru
5. www.medtext.ru
6. www.doktor.ru
7. www.mirmed